

SLØJD MUSIK IDRÆT MUSIK

IDRÆT

PAPMACHE

ET KUNST MUSEUM

SPAND

HJEMKUNDSKAB

MUSIK

MODEL

SLØJD

RENSET FARVE
PENSEL

MUSIK

KERAMIKOVN

ER VIDEO

PERSPEKTIV

BILLEDKUNST

VISION

PORTRÆT
MUS

SKERM

HÅNDARBEJDE

BLYANT

Undervisningsministeriet

Folkeskolens formål

§ 1. Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at fremme elevernes tilegnelse af kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, der medvirker til den enkelte elevs alsidige, personlige udvikling.

Stk. 2. Folkeskolen må søge at skabe sådanne rammer for oplevelse, virkelyst og fordybelse, at eleverne udvikler erkendelse, fantasi og lyst til at lære, således at de opnår tillid til egne, muligheder og baggrund for at tage stilling og handle.

Stk. 3. Folkeskolen skal gøre eleverne fortrolige med dansk kultur og bidrage til deres forståelse for andre kulturer og for menneskets samspil med naturen. Skolen forbereder eleverne til medbestemmelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed, ligeværd og demokrati.

Billedkunst

Faghæfte 8

Undervisningsministeriet 1995
Folkeskoleafdelingen

Billedkunst

Faghæfte 8

© Undervisningsministeriet,
Folkeskoleafdelingen

Forsidebillede: Kunstmaler Jesper Christiansen
Grafisk tilrettelægger: Anne Rohweder IDD
Grafisk produktion: Rota-Rota

Trykt på 115 g CyclusPrint genbrugspapir

Printed in Denmark 1995

1. udgave, 1. oplag

ISBN 87- 603- 0621- 1

Faghæfte 1-30

ISBN: 87-603-0657-2

Bestillingsnummer: UVM 5-199

UVM 5-222 Helt sæt

Undervisningsministeriets forlag,
Frederiksholms Kanal 25 F, 1220 København K.
Tlf.: 3392 5220 – Fax: 3392 5219
eller hos en boghandler

Indhold

Forord 5

Indledning 8

Formål 9

Centrale kundskabs- og færdighedsområder 10

Læseplan 12

Vejledning 17

Indledning 17

Model for valg af indhold 17

Emner i billedarbejdet 18

    Tematisk billedarbejde 20

Skildringsformer 21

Værktøjer, materialer og teknikker 23

Billedets formsprog 24

    Plane billeder 24

    Rumlige billeder 30

    Elektroniske billeder 35

Billedanalyse 38

Visuel kommunikation 41

Billedkunst som valgfag 42

Forord

Folkeskolens fag og obligatoriske emner er i faghæfterne beskrevet fag for fag, men det er vigtigt at holde sig for øje, at de udgør et samlet hele. De udgør en central del af den ballast, som børn og unge skal bringe med sig ind i næste årtusinde.

Elever modtager mange indtryk og gør mange erfaringer i deres hverdag – i skolen og uden for skolen, og skolens undervisning skal bidrage til, at eleverne kan opnå overblik og sammenhæng. Skolen skal medvirke til, at de mange informationer og erfaringer udvikler sig til indsigt og til forståelse. Og samtidig skal skolen sikre, at eleverne opnår en grundlæggende viden på alle centrale områder.

Indholdet i de enkelte fag er ikke valgt ud fra en forestilling om at udvikle »små fagfolk«. Undervisningen i dansk skal ikke gøre eleverne til dansklærere, i fysik til atomfysikere etc. Læseplanerne udgør rammerne for, hvad enhver ung eller voksen bør vide for at kunne tage stilling til tidens vidtrækkende kulturelle, politiske, økonomiske og miljømæssige spørgsmål. Undervisningen danner også grundlag for fortsat uddannelse, for at kunne skabe rammer om et rigt liv og for at kunne glæ-

des og undres over livets mangfoldighed og dybde.

Derfor må de enkelte fag ikke opleves stykvis og delt. Nogle fag er fælles om en humanistisk forståelse af tilværelsen, nogle fag indeholder en samfundsfaglig dimension, og andre fag giver erfaringer med naturvidenskabelige betragtningsmåder. Nogle fag giver viden om vor fysiske og sundhedsmæssige udvikling, andre giver mulighed for at opleve glæden og nytten ved praktisk bearbejdning af ting i omverdenen ved brug af redskaber. Mange fag udvikler færdigheder i at kommunikere med omverdenen, men ethvert sprog – dansk eller fremmedsprog – er en del af en kultur og må ikke blive til teknik alene. Forholdet mellem sprog og kultur er i særlig grad nærværende for de elever, som ikke er født eller opvokset i Danmark.

Eleverne skal gennem undervisningen erkende både mulighederne og begrænsningerne i fagenes betragtningsmåder. En del af undervisningen skal derfor fremover foregå tværfagligt og projektorienteret. Skolefagene udgør et ordningssystem i vor kulturkreds, men tilværelsen kan ikke forstås inden for de enkelte fags grænser. Behovet for

»sammenhængsforståelse« vil i perioder sprænge fagrammerne. Virkelighedsnær undervisning må tage sit udgangspunkt uden for skolens egen verden, men bearbejdes med de redskaber, der gennem generationer er udviklet inden for fagene.

Lokale læseplaner

I folkeskolelovens § 44, stk. 8 hedder det bl.a.: »Skolebestyrelsen udarbejder forslag til kommunalbestyrelsen om skolens læseplaner«. Og i § 40, stk. 3: »Kommunalbestyrelsen godkender skolernes læseplaner efter forslag fra de enkelte skolebestyrelser«. Loven lægger således op til, at initiativet til læseplansarbejdet tages på skolen. Dog kan der – afhængig af lokale ønsker og behov – være forskellige holdninger til, hvordan arbejdet bør tilrettelægges. Nogle kommuner vil ønske at understrege den enkelte skoles egenart, andre vil ønske at understrege fællestræk ved det kommunale skolevæsen. Ved udarbejdelse af egne læseplaner – eller indarbejdelse af ændringer i ministeriets vejledende læseplaner – skal man være opmærksom på, at også de lokale læseplaner bør skrives, så de angiver nogle overordnede og uomgængelige, men samtidig rummelige indholdselementer.

Samtidig bør de lokale læseplaner afspejle, at man har taget hensyn til folkeskolens overordnede formål, til samspillet mellem opfyldelse af fagets formål, inddragelse af centrale kund-

skabs- og færdighedsområder, elevernes forudsætninger samt undervisningens rammer. Det betyder bl.a., at læseplanerne skal være rummelige og give plads til fordybelse, overblik, sammenhæng og til ligeværdig og udviklende dialog. Det betyder endvidere, at udgangspunktet for undervisningen er elevernes behov, og det betyder endelig, at der i beskrivelse af progression skal tages hensyn til elevernes modenhed og udvikling.

Med folkeskolelovens krav om elevernes ansvarlige involvering i undervisningsprocessen vil skolens læseplaner være et naturligt udgangspunkt for en stadig dialog lærere og elever imellem. Dialogen skal sikre, at valg af arbejdsformer, metoder og stofvalg foregår i samarbejde.

Læreren har samtidig i et forpligtende samarbejde med kolleger og skolens ledelse ansvaret for forberedelse af egen undervisning og for inddragelsen af elever og forældre i relevante beslutningsprocesser.

Integration af edb

Lokalt skal man være opmærksom på, at edb skal beskrives som en integreret del af alle fag, hvor det skønnes, det naturligt kan fremme arbejdet med fagets forskellige områder. Dels skal alle elever have mulighed for at opnå nogle grundlæggende færdigheder, og dels skal fagene inddrage de informationsteknologiske hjælpemidler, hvor

de kan fremme arbejdet med fagenes begreber, emner og metoder.

Et grønt islæt

Af formålet for folkeskoleloven fremgår det, at folkeskolen skal bidrage til elevernes forståelse af menneskets samspil med naturen. Det grønne islæt er ikke kun et anliggende for biologi, geografi, natur/teknik og samfundsfag, men skal indgå i alle fag, hvor det skønnes naturligt i undervisningens sammenhæng. Eleverne skal have mulighed for at forbinde de naturfaglige indfaldsvinkler med andre fags betragtningmåder og med stillingtagen, engagement, holdninger og handlinger.

Det praktisk-musiske

Den praktisk-musiske dimension er en vigtig del af den almene dannelse, og den skal derfor medtænkes i skolens daglige arbejde. Det skal fremgå af læseplanerne, hvilke muligheder der er i valg af indhold, arbejds- og udtryksformer. Det betyder, at eleverne ikke

blot skal have mulighed for at udtrykke sig praktisk-musisk, men at de også skal have mulighed for at møde en mangfoldighed af oplevelser og sansesindtryk.

Nogle fag er traditionelt gjort til de praktisk-musiske. Det betyder ikke, at de alene står for dette område, men at de både i indhold og arbejdsformer arbejder med det praktisk-musiske. Derfor har de en særlig forpligtelse til at give viden om indhold og arbejdsformer videre, så den praktisk-musiske dimension kan tænkes ind i alle fag, i tværgående emner og problemstillinger med hensyn til både indhold og udtryks- og arbejdsformer.

Jeg ved, læseplansarbejdet har været meget omfattende, og jeg vil gerne igen takke alle, der har bidraget til fornyelsen af skolens indhold. Med disse faghæfter er jeg sikker på, skolerne har fået det bedst mulige grundlag for undervisningen.

Ole Vig Jensen

Indledning

Ifølge lovbekendtgørelse nr. 55 af 17. januar 1995 om folkeskolen udsender undervisningsministeren hermed faghæftet for billedkunst.

Hæftet indeholder formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, den vejledende læseplan og undervisningsvejledning for faget.

Formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder, vejledende læseplaner og undervisningsvejledninger er blevet til gennem et omfattende arbejde i 7 læseplansudvalg støttet af sekretariatsgrupper for hvert af folkeskolens fag og emner. I dette arbejde har medvirket repræsentanter for lærernes og forældrenes organisationer samt andre fagligt og pædagogisk kyndige personer. Virksomheden i læseplansudvalgene har været holdt sammen af et koordinationsudvalg, hvor bl.a. personer med indsigt i ungdomsuddannelserne og repræsentanter for kommunerne har deltaget. Endelig har formål, centrale kundskabs- og færdighedsområder og vejledende læseplaner været forelagt Folkeskolerådet til høring. Undervejs i arbejdet er der modtaget mange og værdifulde ideer og reaktio-

ner, som væsentligt har bidraget til at kvalificere resultatet.

Formål og centrale kundskabs- og færdighedsområder er bindende forskrifter for den enkelte lærer. Den vejledende læseplan henvender sig til de kommunale skolemyndigheder med angivelse af, hvorledes en skoles læseplan kan – men ikke nødvendigvis skal – udformes. Undervisningsvejledningen er tænkt som et inspirationsmateriale til brug ved lærerens tilrettelæggelse af undervisningen.

Følgende personer har deltaget i sekretariatsgruppens arbejde:

Seminariektor Bjarne Belhage
Overlærer Hanne Nilsson
Seminariektor Hans Hougaard fra 1. maj 1995
Leder af sekretariatsgruppen, fagkonsulent Bodil Lisbeth Olesen

I øvrigt ønsker gruppen at takke overlærer Alice Carlslund Petersen for bidrag til arbejdet.

Ivan Sørensen

Formål

Formålet med undervisningen i billedkunst er, at eleverne ved at skabe, opleve og analysere billeder bliver i stand til at se og sanse på en rig og nuanceret måde og at bruge og forstå billedsprog som et personligt meddelelses- og udtryksmiddel.

Stk. 2. Eleverne skal i arbejdet med plane, rumlige og elektroniske billeder

tilegne sig viden og indsigt og få lyst til og grundlag for at udtrykke sig i og med billeder.

Stk. 3. Som led i deres æstetiske udvikling og som medskabere af kultur udvikler eleverne fortrolighed med kunstens og massekulturens billedformer, og de forstår betydningen heraf i egen og i fremmede kulturer.

2. kl. har talt om Svend Tveskæg og vikingetiden. "Den danske flåde står ud".

Centrale kundskabs- og færdighedsområder

Undervisningen i billedkunst handler om, at eleverne tilegner sig billedmæssig kompetence i en kultur, hvor billedet har fået større betydning. Fagets billedbegreb er dynamisk og omfatter alle typer to- og tredimensionale billeder, elektroniske medier samt aspekter af design og arkitektur. Billedkunst, folkekunst og billedkommunikation er de kulturområder, faget beskæftiger sig med.

Det centrale i faget billedkunst er at udtrykke og meddele sig i forskellige billedformer. I arbejdet erhverver man viden om billedsprogets funktioner og formelle aspekter samt om, hvorledes forestillinger, følelser, holdninger og tanker kommer til udtryk i billeder.

I nær sammenhæng med denne virksomhed inddrages samfundets billeder til oplevelse, analyse og vurdering. Ethiske aspekter belyses.

Gennem arbejdet med faget erhverves kundskaber og færdigheder inden for følgende områder, der i praksis indgår i et tæt samspil:

Billedets indhold

Væsentlige og vigtige emner for børn og unge. Fællesmenneskelige emner

hentet fra barnet selv og familien, naturen og økologien, samfundet og billedkulturen.

Skildringsformer

Kvalitativt forskellige måder at se, sanse og opleve på.

lagtagelse, fantasi- og forestillingsskildring samt skildring af form og struktur.

Billedets værktøjer og teknikker

Klassiske og nye materialer, redskaber og teknikker og deres betydning for milepæle i menneskets erkendelsesudvikling.

Billedets formsprog

Kreative billedskabende processer, hvori der gøres erfaring med billedets formproblemer, linie, form, farve, rum og komposition indenfor kunstens hovedområder: tegning, maleri, grafik, skulptur, design, arkitektur og medier.

Billedanalyse

Kategorisering, analyse og vurdering af egne billeder samt af billeder fra dansk kultur og fremmede kulturer.

Billedet og informationsteknologien

Informationsteknologiens begreber, metoder og arbejdsformer, som de kommer til udtryk i computergrafik, layout, tekstbehandling og databaser.

Visuel kommunikation

Forskellige formidlings- og præsentationsudtryk i form af egne og andres arbejder samt forskellige måder at meddele sig på, fx gennem udstillings-, udsmyknings-, teater- og medievirksomhed.

Læseplan

Billedkunst hviler på et grundlag af praktisk billedarbejde, billedanalyse og kommunikation.

Billedkunst er et fag, hvor eleverne skal give billedligt udtryk bl.a. for deres holdninger og deres særlige personlighed, og fagets kunstnerisk skabende dimension åbner for kreativitet, glæde, virkelyst og faglig kunnen.

Fagets indhold er beskrevet i områderne: billedets indhold, skildringsform, værktøjer, formsprog, analyse og visuel kommunikation. Områderne kan vægtes forskelligt, men indgår i ethvert undervisningsforløb.

Kriterier for valg af indhold

Arbejdet tager udgangspunkt i emner, og der arbejdes med skiftende skildringsformer, der er karakteriseret ved forskelle i billedudtrykket. Samtidig præsenteres eleverne for forskellige måder at se og sanse på.

Billeder kan efter deres form ordnes i tre kategorier: *Plane billeder*; *rumlige billeder* og *elektroniske billeder*. Til hver af disse kategorier hører underkategorier, fx tegning, maleri, grafik, skulptur,

foto og video. Eleverne skal arbejde inden for hver af de tre kategorier og fordybe sig i udvalgte underkategorier.

Materialer, værktøjer og teknikker vælges i relation til billedets emne, skildringsform og elevernes udvikling. Læreren skal tilgodese en afvejet variation i valgene, og der arbejdes hennimod, at eleverne opnår solide erfaringer med de udvalgte muligheder.

I perioder kan man med udbytte vælge at fordybe sig i enkelte områder. Billedsamtaler tager udgangspunkt i elevernes egne billeder. I tilknytning hertil skal samfundets billeder inddrages.

Indhold og centrale faglige synsvinkler

Billedets indhold

Eleverne udtrykker oplevelser, forestillinger, følelser eller tanker i deres billeder; udsagn som ofte kan være svære at udtrykke med ord. Emnerne kan tage udgangspunkt i elevernes egne og fælles oplevelser med klassen og i emner fra skolens andre fag, ligesom der kan indgå emner om positive og negative oplevelser, menneskers forhold til hinanden og til naturen og kulturen. Billedkulturens og mediernes indhold og form

kan også være igangsættende for spændende og aktuelle billedarbejder.

Skildringsformer

Eleverne skal arbejde vekselvis med tre skildringsformer:

■ *Fantasi og forestilling*

Dvs. at skildre den virkelighed, der opleves i drømme, utopier og indre forestillinger. Denne form for billedarbejde kan stimuleres med fx fortælling, drama og musik tilpasset elevernes forudsætninger.

■ *Iagttagelse*

Dvs. at se og iagttage ligheder og forskelle i virkeligheden og derved variere sit billedudtryk. Der kan arbejdes med skærpelse af iagttagelsesevnen ved at bruge forskellige iagttagelsesprincipper fx figur/grund, helform/delform.

■ *Form og struktur*

Dvs. at opdage rytmiske formgen- tagelser, interessante strukturer i ting fra naturen, formers og farvers indbyrdes forhold, samt organisk, geometrisk og funktionel form i omverdenen.

Værktøjer, materialer og teknikker

Undervisningen omfatter brug af værktøjer, materialer og teknikker til plan, rumlig og elektronisk billedfremstilling.

Løsning af streg-, form- og farveproblemer i forbindelse hermed foregår oftest i relation til den enkelte elevs billede og sammenholdes med det, eleven vil udtrykke.

Elevernes erfaringer med værktøjers, materialers og teknikkers virkning på det billedmæssige udtryk opnås ved, at der i billedprocessen lægges vægt på eksperimenter og øvelser.

Billedets formsprog

Plane billeder

Eleverne skal arbejde med tørre og våde farver, forskellige tegneteknikker, elementære farveblandinger og nuanceret farvebrug. De skal undersøge, hvordan billedfladen kan opbygges og indeles, og opdage, hvorledes redskaber og materialer tegner forskellige spor på papiret.

Når eleverne behersker det, kan der inddrages blanding af farver, hvor eleven søger at ramme en bestemt iagttaget farve. Kendskab til enkle farvelæreprincipper kan give eleverne en fornemmelse af, hvordan de selv styrer farvens fortællende, udtryksmæssige og rumlige funktion. De skal eksperimentere med billedelementernes størrelsesforhold, overlappning og placering på billedfladen og bl.a. opdage, hvordan rum kan opstå i billeder.

I forskellige former for collage kan eleverne i hele forløbet skabe figurative og nonfigurative billedudtryk og opnå forståelse af tekstur og stofvirkninger. Eleverne skal arbejde med grafiske teknikker og disses særlige formsprog, fx sort/hvid billedkontrast, lys og stofkarakterer.

Rumlige billeder

I begynderundervisningen skal eleverne arbejde med modelleret og sammen-

føjet form, der fx kan være lerformning og forskellige former for dukketeater. Der eksperimenteres med at skabe liv i enkeltfigurer og figurgrupper, undersøge figurers størrelsesforhold samt vurdere overfladebehandlings betydning for billedudtrykket.

De større elever modellerer, sammenføjer eller udhugger former, og flere sider af formens væsen belyses, fx dens stramhed, tyngde og rytme, og de kan erfare, hvorledes skiftende materialer og bearbejdningsvirker.

Eleverne arbejder også med, hvordan ler kan bearbejdes på forskellige måder i de skiftende stadier fra våd til brændt tilstand. I denne sammenhæng undervises eleverne i den keramiske proces, og der knyttes forbindelse til brugskeramik og design.

Undervisningen omfatter iagttagelse og oplevelse af de fysiske omgivelser i nærmiljøet, fx arkitektur, og senere i forløbet kan eleverne arbejde med planlægning og udformning af overskuelige modeller.

Det sceniske billedrum kan studeres i små panoramaer og tableauer, og der kan arbejdes med kulisser, rekvisitter, dragter og lys. Det giver anledning til eksperimenter med lys, lyd og bevægelse som en del af formsproget.

Elektroniske billeder

I det indledende arbejde med elektroniske billeder skal computerens mulig-

heder udnyttes til at eksperimenteres med billedet i processen, fx forandring af det enkelte billedelements form, samt flytning og kopiering. Ligeledes udnyttes den lette adgang til at undersøge forskellige farvers betydning for billedudtrykket. Korte forløb i elektroniske billedfortællinger kan indgå.

Computerbilledets karakteristika belyses og sammenholdes med billeder skabt ved brug af traditionelle værktøjer. Eleverne arbejder med filbegrebet og forskellige billedfilformater i forbindelse med at hente og gemme deres billeder.

Efterhånden som kendskabet til billedmediet øges, kan arbejdet udvides med fx spejling, forstørrelse, formindskelse og mønstergenerering.

Digitaliserede/skannede billeder kan anvendes som udgangspunkt for billedmanipulation. I den forbindelse kan også presseetiske aspekter belyses.

Eleverne kan arbejde med enkle former for layout, hvor elementer fra design, reklamer, bog- og pladeomslag kan indgå som eksempler på, hvad samspillet mellem tekst og billede betyder for helhedsindtrykket.

I slutningen af det obligatoriske forløb kan der benyttes mere avancerede tegne- og maleprogrammer samt rumlige tegneprogrammer. Præsentationsgrafik, registrering og søgning i klassens billedsamling ved hjælp af et database-

program er andre muligheder. Elektroniske billedbaser kan være andre tilgange til kulturens billeder og anvendes, hvor det er muligt.

Eleverne beskæftiger sig med sammenhængen mellem billede, tekst og lyd og kan allerede i de små klasser arbejde med enkle former for præsentationer med dias/lyd, og film og video kan inddrages til registrering og reportage. Animation med film og video er gode eksempler på en hel arbejdsproces med ide, research, drejebog mm. som form-skabende elementer.

Billedanalyse

Eleverne skal i samtaler analysere og vurdere udtrykket i deres egne og klassens billeder, dvs. forholdet mellem indhold, form, materialer, teknik og funktion. I relation til det praktiske billedarbejde inddrages fx kunstværker og et udvalg af værker fra andre billedkategorier. Undervisningen skal endvidere omfatte arbejdet med at kategorisere billeder, og der arbejdes med at skabe overblik over samfundets billedtyper.

Den faglige sprogbrug i forbindelse med billedsamtalen udvides og nuanceres, ligesom der kan indgå samtale om billedmæssige aspekter i forbindelse med design og arkitektur. Undervisningen bør i perioder henlægges til museer og gallerier, hvor der kan være mange tilbud til børn og unge. Forskellige billedoplevelser kan også op-søges i lokalsamfundet, fx i kirken, på torvet og i landskabet.

Visuel kommunikation

Det er af stor værdi, at andre mennesker ser elevernes billeder, som derfor skal udstilles på skolen samt andre offentlige steder, hvor det er muligt.

Eleverne kan også deltage i mere omfattende udsmykningsopgaver.

Gennem forestillinger i drama- og teaterform for klassen, forældrene eller for et større forum er eleverne selv en del af et dynamisk billedudtryk.

Billedkunst som valgfag

Det er her ud over det almindelige billedkunstarbejde muligt at arbejde i dybden med mere afgrænsede områder af faget, ved fx at lægge vægten på videoproduktion eller tidkrævende rumlige arbejder.

Billedets indhold

Emner, der fokuserer på eleven selv og støtter dannelsen af identitet, forhold til kammerater og ungdomsgrupper, samt elevernes billedfascinationer og fremtidsvisioner er velegnede som igangsætning af ældre elever. Der kan også arbejdes med historiske tilbageblik, fx 'Fra middelalderens træsnit til nutidens computertryk'.

Skildringsformer

De ældre elevers evne til abstrakt tænkning giver forøgede muligheder for at arbejde med skildring med vægt på fx iagttagelse, komposition, farveholdning, proportioner, organisk og geometrisk form.

Billedets formsprog

Plane billeder

Undervisningen skal omfatte billedsprogets formsprog og stile mod en stadig mere nuanceret forståelse og praksis. Der kan fx i tegning arbejdes med linieperspektivisk skabelse af rum. I maleri kan farvelæren udvides med farvers relationer til hinanden, fx harmonier, disharmonier, komplement-, kvantitets- og kvalitetskontrast og farvesymbolik. Komposition i forskellige collageformer kan udvide elevernes billedbegreb og kan give anledning til diskussion af æstetiske og udtryksmæssige kvaliteter.

Elevernes arbejde med grafik i fx flerfarvetryk kan afdække formmæssige værdier, metoder og principper bag nutidens kommercielle og kunstneriske grafiske udtryksformer. Fotografier kan integreres med andre grafiske teknikker som serigrafik, computergrafik og dtp (desktoppublishing) og dermed give eleverne mulighed for at anvende et nutidigt formsprog.

I lyd/dias kan der inddrages flere form-skabende sider af mediet, fx fremvisninger med flere lysbilledapparater, hvorved der kan skabes stærke billedudtryk som fx billede/modbillede, farve/sort/hvid, billede/tekst, billede/musik, billede/tekst/musik.

Rumlige billeder

Eleverne kan fortsætte arbejdet med rumlige billeder og udvide arbejdet med skulpturformer som idémæssig

skulptur og installation, fx videoinstallation og lysskulptur. Der kan arbejdes med forløb om arkitektur, hvor eleverne får forudsætning for at danne sig en mening, når nye fysiske omgivelser i lokalsamfundet planlægges, vælges og bygges.

Elektroniske billeder

Med billedmedierne video og computere er der skabt nye formsprog, der appellerer til eleverne. De kan arbejde med at integrere billede, tekst og lyd i et interaktivt samspil, multimedia, ved hjælp af computere eller udføre små selvstændige videoproduktioner. Alle former for still- og levende billeder kan indgå i undervisningen.

Billedanalyse

Undervisningen kan beskæftige sig dybtgående med forskellige billedkategorier, design og arkitektur og med eksempler på væsentlige kunstværker fra kulturen. Eksemplerne anvendes som enkeltværker til samtale og billedkategorisering. Dette arbejde foregår både i relation til elevernes egne billeder og i samspil med billeder fra den øvrige billedkultur. Forskellige analysemetoder kan anvendes.

Visuel kommunikation

Der arbejdes med forskellige former for udstillinger og præsentationer, herunder beskæring, montering og ophængning. Plancher, fotografiske udtryk, elektroniske medier som video og computergrafik kan indgå.

Vejledning

Indledning

Når vi drømmer, bevæger vi os i billedverden. Vi går rundt i fremmede huse, vi flyver i fantastiske himmelrum og går tur i dybe skove.

Når vi lukker øjnene passerer billeder forbi vores indre øje: mennesker og steder, vi husker, toner frem. Det kan være oplevelser, vi har haft af billeder, andre har lavet. Fra billedbøger, landskabsmalerier, tegneserier, supermarkedets reklamer eller tv-reportager.

Når vi har åbne øjne, strømmer kaskader af billeder til os fra den fysiske virkelighed, fra medierne og fra den totalt kunstigt skabte verden, virtual reality. Vi er således fyldt med forskellige slags billeder.

Billedkunstfaget prøver at favne hele den brogede billedverden og give forslag til, hvordan eleverne kan navigere rundt i den. Hvordan de selv kan være med til at skabe den, og hvordan billeder formidles på forskellig måde.

Man kan også sige, at faget beskæftiger sig med to slags billeder. De billeder eleverne selv laver, og de billeder andre laver. Tidens billedstrøm bevirker, at vi hele tiden er fyldt med andre menneskers

forestillinger. Det kan gøre det svært for eleverne at finde frem til deres egne billedudtryk. Derfor er det vigtigt, at eleverne er opmærksomme på og oprigtige i forholdet til deres æstetiske oplevelser, og at de ved at skabe og arbejde med linier, farver og former undgår fastlåste forestillinger om, hvordan det færdige resultat skal være. Ved at give udtryk for et indhold i en tilsigtet form udvikler eleverne erkendelser og får ny viden. Eleverne lærer således at se, sanse og forstå verden med deres egne øjne.

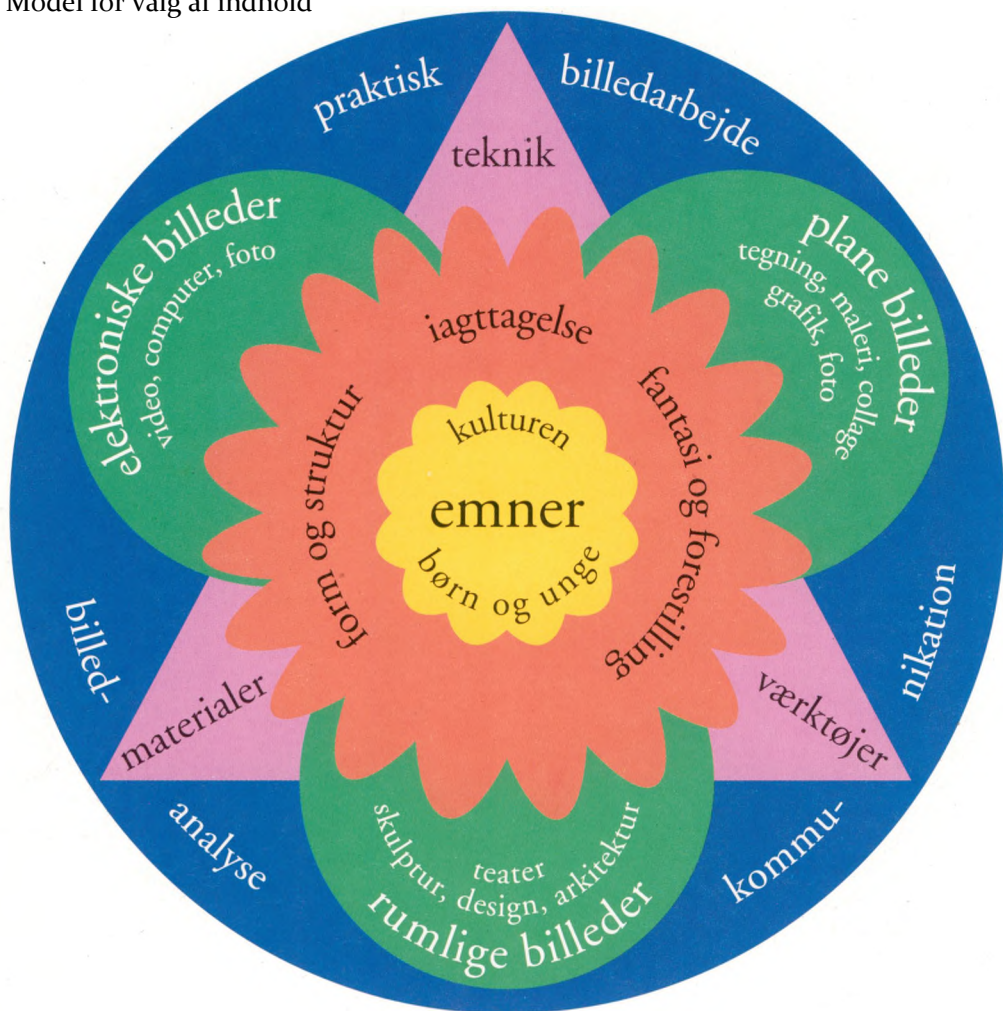
Der er i faget en særlig mulighed for at differentiere ved at anvende forskellige metodiske tilgange i undervisningen i forhold til den enkelte elevs temperament.

Billedkunst kan med alle sine arbejds-, udtryks- og erkendelsesformer tilføje en kunstnerisk dimension i tværfagligt samarbejde og i forbindelse med projektarbejdsformen.

Model for valg af indhold

Modellen er bygget op om de fem virksomhedsformer: oplevelse, udtryk, håndværk, analyse og kommunikation, og fungerer som model for lærerens valg af indhold.

Model for valg af indhold

Modellen anskueliggør, at billedarbejdet tager udgangspunkt i centrale og væsentlige emner, der yderligere kan tematiseres og udvikle sig til længere forløb.

Eleverne stifter bekendtskab med forskellige oplevelsesområder, når de arbejder med de tre skildringsformer: iagttagelse, fantasi- og forestilling, form og struktur. Alle tre skildringsformer kan indgå i et forløb.

Eleverne udtrykker sig indenfor tre kategorier: plane, rumlige og elektroniske billeder.

I det håndværksmæssige indgår værktøjer, materialer og teknikker. De er en del af og underlagt den søgen efter udtryksform, som billedindholdet ansporer eleverne til at eksperimentere med. Modellen viser at faget hviler på et grundlag af praktisk billedarbejde, billedanalyse og kommunikation.

Emner i billedarbejdet

Der findes emner, som mennesker i alle kulturer og alle samfundslag altid har udtrykt sig om i billeder. De fællesmenneskelige eksistensemner. Om liv og død, det gode og det onde, glæden og sorgen. Sådanne emner kan igangsættes af læreren, når der opstår situationer, der er nærværende i den verden, eleverne befinder sig i. Det er deres behov, erfaringer, interesser, følelser og holdninger, der danner udgangspunkt for det praktiske billedarbejde.

Det kan fx være en pige i 3. klasse, der glæder sig til at lege med sine kamme-

rater på sin fødselsdag. Hun vil gerne fortælle om sine forventninger, og de andre børn bidrager med, hvad de selv før har oplevet, og hvad de glæder sig til. Samtalen fører over i et ønske om at modellere figurer, der fortæller om det: 'At være glad'.

Der er i avisen fotografier fra en naturkatastrofe. Der har været jordskælv, og mange af eleverne har også oplevet hændelsen via tv-udsendelser. Med afsæt i indsamlede pressefotos maler eleverne store billeder af deres medieoplevelser. Nogle af de indsamlede fotografier forestiller meget dramatiske

4. klasse har arbejdet med medie billeder om naturkatastrofer og givet udtryk for deres oplevelser i maleri.

situationer, og læreren tager i forbindelse med de billedsamtaler, der føres undervejs i forløbet, initiativ til at tale med eleverne om, hvad der er værdigt at vise på billeder. Det fører måske over i et tværfagligt emne om presseetik.

Se, trafiklysene spejler sig i den våde vejbane. Det kan være en oplevelse, der fører til billeder om former og farvers hastige skiften, fx udtrykt i en video.

Bøgetræet er lige ved at springe ud. Det kan være grundlaget for et billedarbejde om den forårsvågnende natur eller om naturens former brugt i arkitekturen.

Stenen, den er slidt helt rund af havet. Føl på den. Mærk dens tyngde. Hvordan er det at se med hænderne? Sansningen kan være indledningen til et skulpturarbejde.

Jo mere vi ser, oplever og skaber sammen med eleverne, jo mere bliver de i stand til at se, sanse og forstå.

Der er overalt muligheder for sansende indtryk af stor skønhed og det modsatte. Gå på visuel opdagelse med eleverne, lokalt og globalt, i kunsten og i medierne. Det direkte sansede, som eleverne gør til deres eget, og som de kan bevare for det indre øje, danner først og fremmest udgangspunkt for valg af indhold i billedarbejdet.

Tematisk billedarbejde

‘Det gode liv’, et undervisningseksempel fra 2. klasse.

Beskrivelsen uddyber, hvordan et fællesmenneskeligt eksistensemne kan bearbejdes tematisk.

Et emne er en overordnet betegnelse for et indhold. Et tema er en betegnelse, der gennem valg af synsvinkel på emnet karakteriserer dette nærmere, så eleverne kan forholde sig følelses- og holdningsmæssigt til det.

I dette eksempel hedder emnet ‘Det gode liv’, og den tematiske tilgang er: ‘Hvad har vi brug for, for at leve et godt liv?’

I billedarbejdets indledende fase undersøges, hvad eleverne ved i forvejen. Gennem samtale indkredses elevernes forståelse, som de bagefter fortæller om i tegning. Under arbejdsprocessen samtales om billedet, og den enkelte elev får afklaret og udvidet sine begreber. Holdninger og følelser konkretiseres gennem dette billedarbejde, som danner udgangspunkt for det videre forløb.

Billedsamtale/kategorisering

Tegningerne hænges op på opslagstavlen, og billedsamtalen tager udgangspunkt i billedernes indhold: Hvad kan man se på billedet? Hvad handler billedet om? Hvordan har den enkelte elev forklaret sine hensigter? Hvilke billedsproglige virkemidler har eleven brugt?

Samtalen munder ud i en undersøgelse af, hvilke billeder, der indholdsmæssigt hænger sammen, og ud fra billedanalysen finder eleverne måske følgende indholdskategorier: Det er dejligt at have kæledyr, det er dejligt at lege, vi

har brug for at hygge os, det er dejligt at arbejde sammen med de voksne.

Kulturens billeder

Herefter undersøger eleverne billeder fra kulturen, der har relation til temaet. Udvalgte billeder beskrives, forklares, fortolkes og vurderes.

Temaet er hermed yderligere blevet uddybet, og eleverne har fået mulighed for at opleve og forstå andre bearbejdningsformer af temaet.

Afsluttende billedarbejde

Eleverne laver nu nye billeder ud fra den viden, de har erhvervet i de foregående processer. Klassen beslutter at arbejde med et fælles tema: 'Det er dejligt at arbejde sammen med de

voksne'. Klassen ønsker at arbejde i grupper, og nogle grupper vælger at arbejde med maleriet som udtryksmiddel – enten våde eller tørre farver.

Andre grupper arbejder rumligt.

Grupperne udarbejder skitser, og iagttagelsestegning inddrages undervejs, hvor der er behov for det. Billederne udstilles, og der samtales om dem. Er de blevet, som eleverne vil have dem? En ny kommunikationssituation opstår. Dette kan være optakt til et nyt tema om samme emne.

Skildringsformer

Der er forskellige tilgange til billedarbejdet. Når eleverne sanser og bruger deres opmærksomhed målrettet, kom-

1. klasse har arbejdet med at dramatisere emnet »Trolde« til musik.

5. klasse har arbejdet abstrakt. Eleven har valgt et F og brugt det i en komposition.

mer de i kontakt med vidt forskellige oplevelsesområder. Det har betydning for billedernes indhold og form.

I fantasi- og forestillingsskildring henter vi de billeder, der dukker frem for vores indre øje. Luk øjnene, læg hovedet på bordet og lyt godt efter. Et hørespildrama spilles for eleverne. På bordene er farver og papir klar. Det valgte hørespil er rigt på billeder og lydindtryk. Eleverne bedes nu om, uden at sige noget, at begynde at male. Motiver og formsprog hentes fra den indre forestillingsverden eller fra erindringen om andre oplevelser.

Iagttagelsesskildring sker gennem direkte konfrontation med virkeligheden.

Eleverne opdager en visuel rigdom ved at se og tegne efter ligheder og forskelle i omgivelserne. De ser, at et blad ikke bare er et blad, og en blomst ikke bare er en blomst. Det kan være en tulipan, en rose eller en tidsel. Gruppe- og enkeltvis er de forskellige i vækst, form og farve. Der kan gøres iagttagelser om fx større eller mindre end, rundt, kantet, takket, bølget, tykt og tyndt. Koncentrationen kan samle sig om fx linier, flader eller mellemrum. Eleverne kan sammen med læreren finde nogle iagttagelsesmetoder, der passer til det, de er på jagt efter.

Leonardo da Vincis skitsebøger er et klassisk eksempel på iagttagelsesskildringens betydning for indsamling af

viden. Det er en god idé at forsyne eleverne med skitsebøger til indsamling og opbevaring af deres visuelle studier. I forbindelse med mindre børns fantasi- og forestillingsskildringer kan direkte iagttagelser inddrages for at ansprede eleverne til at gøre deres formsprog og erkendelse rigere.

Form og struktur betegner den billedverden af nonfigurative motiver, ornamenter og mønstre, der kan opstå, når opmærksomheden rettes mod kroppens sansninger i forhold til rytmer, strukturaliteter og former i omgivelserne. Fx i træets grove bark, i byens glatte brosten, i skyens formationer – måske fra rytmiske formgentagelser, når en pind bliver trukket hen over et jerngælender eller ved at mærke hjerteslagets rytme, som alle mennesker har til fælles.

Værktøjer, materialer, teknikker

Udviklingen af værktøjer, materialer og teknikker har været en medvirkende faktor til, at billeder har ændret udseende gennem tiderne. I billedkunst vælges materialer i relation til emne og udtryk. Nogle materialer har været kendt og brugt i århundreder, fx tusch, kul, kridt, penne og jordfarver; andre er nyere, fx akrylfarver, filtpenne, video og computere. Alle har betydning for billedets udtryk. Materialerne vil blive beskrevet nøjere i de efterfølgende kapitler. Her nogle få historiske betragtninger om materialernes betydning.

På museet hænger et smukt billede af nogle middelalderbønder om et bord. Farverne er dæmpede. Hvor mon maleren har sin farvepalet fra? Eleverne kan prøve at lave selvportrætter med nogle af de farvematerialer, som middelalderens malere måtte finde i naturen, fx sten, jord, potteskår. De kan knuse, rive og blande dem med binder. Det tager tid, og man må passe på, at det nyrevne farvepulver ikke flyver sin vej. Det bliver ikke til så mange billeder, og de må nok males indendørs.

Tubeafarven blev opfundet. Nu kunne maleren gengive, hvad han sansede og så på stedet. Flere mennesker blev opmærksomme på naturen og deres omgivelser ved at se billederne.

I et tværfagligt projekt kan nogle elever fx udskære meddelelsen om klasseturen med tekst og billede i en træplade med skæreværktøj, trykke de nødvendige eksemplarer, og tænke på, at sådan foregik engang megen meddelelse og spredning af viden mellem mennesker. Prøv at lave den samme meddelelse med et håndsætter og paptryk. Hvad er hurtigst og lettest. Læseren kan fortælle om Gutenberg og bogtrykkerkunsten.

Prøv at kigge på et fotografi og et avisbillede gennem en lup. Indtil forrige århundrede kunne man ikke trykke et fotografi i fx en avis. Det kunne man først, da man fandt på at opdele billedet i småpunkter (rastere), så nogle

steder blev lysere og andre mørkere.

Nu begyndte adskillige mennesker at se rigtig mange billeder. Billedet blev her brugt som dokumentation. Indtil da omsatte man alle fotografier til træsnit, før de kunne trykkes, og billedskæreren kunne godt 'snyde' lidt.

Fordi bl.a. foto, fotokopiering, elektronisk billedbehandling, computere, tv mm. er blevet opfundet, er det let for næsten alle mennesker at fremstille og bruge billeder. Billederne bliver brugt til mange interesseformål og er derfor ofte chokerende og med et tvivlsomt etisk indhold i fx tv, specialmagasiner og lignende. Selv tekster, der ikke behøver billedstøtte, udstyres i dag med billeder. Der er tale om billeder til forbrug. Den elektroniske billedkommunikations hastighed betyder, at man i dag forventer at se billeder af, hvad der er sket på den anden side af jorden få minutter efter hændelsen; de lette teknikker og metoder til at manipulere billeder med, gør imidlertid, at mediebilledet har mistet meget af sin sandhedsværdi.

Billedets formsprog

Plane billeder

Tegning

Tegning er et basisområde i faget, som selvstændigt udtryk og som redskab til skitser og udkast i fagets andre arbejdsområder. Der kan tegnes med mange forskellige hensigter, og der vælges materialer i forhold til det indhold, eleverne vil udtrykke.

En 4. klasse arbejder med iagttagelses-tegning af træer. Det er nærliggende at drøfte forskellige muligheder for at opfatte og udtrykke sig om træer.

Nogle elever vil være optaget af træets grundform, andre af det organisk/rytmiske linieforløb i grenene og andre af det mønster, som lys og skygge danner på træets bark. I forløbet giver læreren eleverne forskellige råd om at se. Det kan fx være, at en elev kommer videre ved at stå op og koncentrere sig om mellemrummene i træets grene.

Med en 2. klasse kommer man måske hurtigt over i fantasiskildringer af de trold, alfer, nisser eller andre væsener, der muligvis gemmer sig bag træer og sten, eller af de skovarbejdere, der fælder træer eller af børnene, der leger.

Der kan arbejdes med bløde blyanter, kridt, kul, speedmarker, pen, pensel mm.

Tegneredskaberne sætter forskellige spor på papiret og åbner for forskellige muligheder for at arbejde med punkt, linie, flade og form fx modellering på papir med gråtoneskalaen. Eksperimenter med at fremstille sine egne tegneredskaber, som fx penne skåret af tagrør, fjer eller andre egnede materialer, er en måde at gå på opdagelse i sine egne udtryksmuligheder.

Forskellige papirkvaliteter, som fx glittet eller sugende papir, har ligesom valg af papirformat også stor betydning for udtrykket.

En begrænset tegnetid kan tilføre udtrykket en friskhed og energi, som den gennemarbejdede tegning ikke har. Det er den specielle kvalitet i skitser, som man kan genkende i teatertegninger i dagens avis. En bevægelse er indfanget på få minutter. Skitsen er noget i sig selv, men også en måde til at undersøge og gøre studier til indhold og form i større billedarbejder, fx en tegneserie, en skulptur eller et maleri. På baggrund af skitser udarbejdes et udkast. Én arbejdsmåde er, at eleverne altid har deres skitser og udkast for øje på opslagstavlen.

Den gennemarbejdede tegning er et resultat af mange forudgående skitser og udkast, der bruges på forskellig måde for at opnå tydelighed og udtryksfuldhed. Helheden styres af et samspil mellem komposition og bearbejdning af linier og flader. Forskellige skraveringsmåder og laveringer fra lyst mod mørkt kan anvendes til opbygning af rum og detalje.

Inspirationen til den gennemarbejdede tegning kan fx hentes fra en tematisk indsamling af gengivelser af tuschtegninger. Tegning med tusch kender vi fra Kina flere tusinde år før vores egen tidsregning.

Tegning som arbejdsområde, som undersøgelsesredskab og udtryks- og meddelelsesmiddel, er meget anvendelig i tværfaglige sammenhænge.

Maleri

Der kan anvendes forskellige tørre farvetyper i form af farveblyanter, olie-

voks- og oliepastelkridt. Af våde farver kan bruges akvarel- og dækfarver, limfarve og acrylfarve. Desuden kan man vælge forskellige former for opløselige farver på vandbasis, herunder farvede speedmarkers.

De enkelte farvematerialer kan man bruge særskilt eller i forskellige former for kombinationer. Den våde farve kan være dækkende eller transparent. En tør farvestift malet ovenpå kan skabe stoflighed og struktur. I udforskningen af farvebrug lærer eleverne dermed muligheder og begrænsninger at kende.

Ud over de tørre og våde farver bør det nævnes, at farver i form af farvet papir og pap er gode til forskellige blandformer.

Maleprocessen begynder ofte som en skitse på det materiale, som er valgt i forhold til det følgende arbejde. Det er ofte hensigtsmæssigt at tegne motivet op med de materialer og redskaber, som senere kan anvendes til maleriet.

Store farvestærke flader kan signalere udtryksfuld, enkel klarhed, hvorimod en transparent pastelagtig lethed kan udtrykke følsomhed og elegance. Således kan anvendelsen af farve i maleriet have mange forskellige funktioner, der kan imødekomme elevernes forskellige måder at opleve og udtrykke sig på. Generelt forholder de fleste mennesker sig følelsesmæssigt til farven, det ses fx i Edward Munchs billeder. Ofte har en farve en sammensat og flertydig betydning. Desuden kan farven have en

funktion, der understøtter det billedmæssige indhold. For at give eleverne en større forståelse for farvens formelle og symbolske betydning er det en god idé at vise eksempler på farvebrug fra kunstens mangfoldige billedverden. Farveholdningen kan være stærk koloristisk, sart eller valøragtig. Det er eksempler på, hvor forskelligartet en palet kan være fx hos Cobramalerne eller Hammershøj. Læreren må ved den slags eksempler påvise, at der kan være fællestræk, men også en række individuelle forskelle i måden at bruge farven på.

Samtalen om farverne kan være mangeartet. Man kan tale om: Hvilke farver vil du bruge for at beskrive en glad stemning? Hvilken palet skal vi have fat i for at fortælle om den tætte regnskov i Afrika? Hvilken farve kommer du til at tænke på, når du hører denne musik?

Maleriet kan være tæt knyttet til billedarbejde, der handler om forestilling og fantasi. I tredje klasse fortæller læreren om den meget kloge mand, der vidste alt om dyr og planter og fremmede lande og deres historie, men han havde aldrig selv oplevet nogen af disse ting, for han havde hele sin viden fra bøger. Han beslutter derfor at gå ud i den vide verden for selv at opleve noget af dét, som han har læst. Eleverne arbejder herefter i fantasifulde forestillinger om den kloge mands oplevelser i den store verden. Eleverne kan undermale med vandopløselige farver. Dækkende olie eller voksstifter

bruges til figurer og detaljering. De færdige billeder hænges op som en billedfrise i klassen.

Undertiden er iagttagelse en god tilgang til maleriet.

En fjerde klasse er på tur ved fjorden for at lave iagttagelseskildring. Ud over at læreren taler med eleverne om de store linier og flader i landskabet diskuteres, hvordan havet ser ud i dag, hvilke områder der er sarte, og hvilke områder, der har mere farvestyrke. Der arbejdes med at lægge nogle store flader i form af en sart undermaling, der markerer himmel, jord og hav. Efter en hurtig lufttørring af de våde farver arbejder eleverne videre med detaljer ved hjælp af voksbaseerede farvestifter. Dialogen mellem lærer og elever handler om at se og sanse. Dette medvirker til at skabe oplevelser hos eleverne og klarhed og udtryksfuldhed i deres billeder.

Når en femte klasse maler til tonerne af et stykke musik, kan det være, at det er farvens symbolske funktion, der dominerer. Det sker i en sammenhæng mellem takt og rytme og elevernes personlige temperament. Det er en god idé, at eleverne til den slags arbejder står op og maler, så de kan bruge hele kroppen. Der males under forløbet med primærfarverne i følgende rækkefølge: gul, rød, blå. Det næste trin bliver, at eleverne selv blander de sekundære farver som overmaling på de først skabte rytmiske spor. Malematerialet er i dette tilfælde dækfarve.

Elevernes opgave er at skabe orden i kaos, og at skabe dynamiske billeder i en rent abstrakt komposition. Tilbageværende spor af de første farvelag skaber rum og dybde, stoflighed og farve-kvalitet, som øjet fanger. Eleverne arbejder således med farvens egenvær-di, og kan på den måde dæmpe eller fremhæve, slette eller tilføje.

Når eleverne arbejder med det nonfi-gurative udtryk, kan læreren vælge tre væsentlige tilgangsveje.

Udtrykket kan være inspireret af sanse-oplevelser i naturen. Det kan der fin-des eksempler på i Peter Brandes og Per Kirkebys værker.

Der kan være tale om en mere spontan tilgang, hvor øjeblikkelige, personlige følelser, fornemmelser og rytmer sættes som spor på billedfladen. Man finder denne malemåde i nogle af Asger Jorns billeder og i billeder hos en række af 80'ernes 'unge vilde' malere.

Endelig kan det abstrakte udtryk være præget af en streng og formklar opfat-telse, der har sit udgangspunkt i den konstruktivistiske malemåde. Der kan her arbejdes mere bevidst med geome-triske former, som i deres helhed kan opfattes som symbolske og filosofiske udtryk. Det kan der findes eksempler på hos malere som Richard Mortensen og Ole Schwalbe.

Collage

I collage limes billedelementer fast til et underlag. Elevernes spontane kom-mentarer, når de får varierede taktile

sanseoplevelser med skiftende materia-lers overflader kan være: 'Det føles som silke, det er helt glat, eller det er som sandpapir'. Til collagearbejder kan fx anvendes: tapet, stykker af tøj, billeder fra aviser, fotos, etiketter og andre billeder, elevfremstillede materi-aler, frottager, farvestrøget kardus, naturdele samt silkepapir. Under det praktiske arbejde, hvor eleverne flytter rundt på billedelementerne, kan de opdage betydningen af billedets balan-ce/ubalance, og at overlapninger og farver kan skabe rum i billedet.

Når eleverne river papiret, 'maler' de med papir og fokuserer på større fla-der. En metode, der kan være frigøren-de for mange elever, og som mindre børn kan have stor glæde af at arbejde med. Der kan arbejdes intuitivt og bevidst i figurative og nonfigurative billedudtryk fx ved at sammenstille elementer med forskellige farve- og overfladekvaliteter.

At klippe er en langsommere metode, der kan give gode muligheder for at lægge vægt på detaljer. Eleverne kan fortælle, hvordan de opfatter Askepot i kareten på vej til slottet. Inden klip-ningen har nogle elever måske brug for at skitsere de enkelte elementer på papiret, så detaljeringsgraden øges.

Forskellige former for klip lægger op til arbejder med symmetri og kan anvendes i forbindelse med udsmyk-ningsopgaver, og der kan knyttes for-bindelse til folkekunst, fx en dansefrise.

Bogstaver kan klippes/rives ud fra symmetriakser til brug i plakater mm.

Tegne/klippe/klistremetoden er anvendelig til et fællesbillede i de små klasser, fx 'Vores by'. Læreren er 'ejendoms-handler' og sælger byggegrunde. Eleverne laver huse, træer, mennesker og dyr til deres grunde. Undervejs i processen vurderer eleverne om der mangler noget og alle hjælper med til at nå et færdigt resultat.

De forskellige metoder, der alle er velegnede i hele forløbet, kan med held kombineres. Efter pålimningen kan eleverne arbejde videre på collagen med andre materialer, tegning eller maleri.

Eleverne kan finde tre stykker papir, der tiltaler deres farve- og følesans. De river former og forsøger med forskellige placeringer på billedfladen. Inspirerer former og farver fx til en collage, der signalerer musik, kan der tilføjes nodedativ malet med guld. Fotokopier af nodeark understreger emnet – måske tilføjes bogstaver – eller der males en silhuet af et klaver. Hvilke billedelementer kan antyde arten af musik?

Forskellige farvemedier og udtryk kan undersøges, og materialernes forskellige stofkarakter sættes op mod hinanden. Der kan arbejdes i mange nye lag, og nye virkninger kan til stadighed opnås. Overraskende sammenstillinger af collageelementer skaber nye betydninger, der kan give eleven nye

ideer, som eleverne må eksperimentere med for at nå et præcist billedudtryk. Collage kan bruges i tværfaglige sammenhænge til plancher og plakater.

Grafik

Læreren kan belyse det grafiske udtryks stigende betydning i det moderne samfund ved at anvende aviser og bøger fra skolebiblioteket. Eleverne kan finde eksempler på grafik brugt som: politisk kommentar, tegneseriestrips, reklamer, skilte mm. De kan iagttage, hvordan tegning bruges til at forklare komplicerede videnskabelige sammenhænge i biologi- og tekniske bøger, og se, hvordan tegning bl.a. i dagens avis bruges til forståelige modeller, fx statistiske grafer, røveres flugtveje og som symboler i vejrudsigten.

Da billedkunst er et fag, der beskæftiger sig med alle slags billeder i samfundet, er det vigtigt, at eleverne også får belyst og erkendt noget om de grafiske udtryksformer, dvs. primært om trykte billeder. Grafiske teknikker og udtryksformer er først og fremmest opfundet for lettere at kunne mangfoldiggøre et billede. Det kunne før fotografiets tid fx være gengivelse af et maleri i kobberstik. Så kunne flere opleve, hvilke skønne bygninger og andre herligheder fx kejseren omgav sig med. Altså billeder, der oftest var bestemt til et klart kommunikationsformål.

I dag, når eleverne fx har brug for at mangfoldiggøre billetter, fødselsdags-

kort, eller fremstille en billedbog til alle i klassen, vil de benytte tegning, fotokopiering, computergrafik og printning.

De grafiske udtryksformer er imidlertid også bærere af en lang række æstetiske virkemidler. Derfor kan man foretrække grafiske metoder til særlige udtryk. Nogle trykformers klarhed og forenkling er velegnede til fx plakater og bogillustrationer, andre værktøjer sætter særprægede grafiske spor og stemningsskabende toner og strukturer. Det giver måske netop elevernes billedfortælling, dét de ønsker. Grafiske kunstværker trykkes oftest kun i et begrænset antal.

Højtryksteknik og skabelontryksformer er bedst egnede for mindre børn. De kan begge udføres i klassen som selvstændige kunstneriske udtryk, og er velegnede i tværfaglige forløb med mange fag fx som bogillustrationer. Hvis man viser eleverne film om dyb- og plantryk, har man en glimrende indgang til en samtale om, hvorfor især én af metoderne bruges mere end de andre.

Til grafiske forløb har eleverne brug for nogle retningslinier for arbejdet. Nogle emner kan løses med meget enkle udtryksmetoder fx pap-, kartoffel-, skrammel- og gnidetryk, der let laves, endog med flere farver.

Andre emner kræver mere udviklede metoder fx visse højtryks- og skabelontryksformer. Det er godt at have en

skitse, at have tænkt over fordelingen af sort og mellemtoner og have anstillet eksperimenter med skæringsformer for at finde ud af, hvad man synes bedst dækker det, man vil sige om himlen. Man kan arbejde med fx lange/korte, krøllede/runde, tunge/lette skæringer og snit. Det er hensigtsmæssigt at arbejde mere med fladerne mellem stregerne end blot at skære konturstregen ud.

Inden det langvarige skærearbejde undersøger eleverne, hvad spejlvending af motivet betyder for det endelige udtryk. Man kan på forskellig vis, fx på vinduet eller et lysbord, få tegnet billedet op på bagsiden, før det overføres til linoleummet. Måske kan skitsen scannes ind i en computer og dér udsættes for eksperimenter. Nogle computere har hele biblioteker med bunker af forskellige grafiske teksturer, som måske kunne virke inspirerende for at få det ønskede udtryk frem i det færdige arbejde.

Gennem ovennævnte og forskellige andre eksperimenter omkring emnerne og temaerne kan eleverne opnå en forståelse af, hvad grafisk kvalitet kan være.

Foto

Foto kan optræde som et selvstændigt billedudtryk. Fotografering er også en måde, hvorpå eleverne hurtigt kan indsamle registreringer, der kan bruges til forarbejde til fx maleri. Foto kan indgå i sammenhænge, hvor elevernes øvrige billeder også anvendes. Med fotografering er der en oplagt mulig-

hed for i tværfaglige sammenhænge at gøre notater om et emne. Redigering og udstilling af et billedmateriale giver mulighed for dokumentation og visualisering. Som kommunikation i skolens hverdag kan arbejdet bruges i skolebladet og til billedreportage fra lejrskole og projektarbejde. Eleverne har fx været på lejr tur og taget dias af forskellige situationer, som præsenteres for forældrene.

En klasse har valgt at arbejde med emnet portrætter. En væsentlig del af forløbet kommer til at handle om at tegne og male selvportrætter, men først præsenteres eleverne for hinandens pæne og lidt karakterløse skoleportrætter hængt op på opslagstavlen. Læreren gennemgår nogle eksempler på portrætter lavet af kendte fotografer og malere. Der tales om karakterudtryk, lys og skygge. Som optakt til det efterfølgende billedarbejde laver eleverne nu fotografisk sort/hvide optagelser af hinanden med vægt på forskellig lyssætning, symbolske effekter, fx en rose eller tidsel, som medvirker til understregning af elevernes personlighed.

Rumlige billeder

Arbejdet med rumlig form giver eleven mange taktile og kinæstetiske erfaringer i nær sammenhæng med den tanke- og følelsesmæssige virksomhed.

Materialernes forskellige beskaffenhed danner grundlag for tre former for

skulpturelle arbejdsmetoder: modellering, sammenføjning og udhugning.

Modelleret form

Til modellering anvendes plastiske materialer fx ler, papmaché og gips. Arbejdsprocessen er kendetegnet ved, at materialet er til at forme. Forskellige metoder kan anvendes. Eleverne kan trække og presse lerklumpen og således modellere formen, eller de kan sammenføje delelementer, en metode, der fremmer detaljering. De to metoder kan kombineres.

Eleverne i tredje klasse besøger fx bondegården og studerer dyrene. De laver skitser på stedet. Disse hænges op i klassen og fungerer som en fælles billedbank. En dramatisk tilgang, hvor eleverne med egen krop agerer gårdens forskellige dyr, styrker den sansemæssige oplevelse. Læreren kan hjælpe elevernes rumlige billeddannelse, så dyrene får volumen, ved at lade eleverne arbejde ud fra geometriske grundformer. I processen undersøger eleverne forskellige placeringer af ben og hoved. Hvornår er dyret i bevægelse, hvornår i ro? Har det luft til at gale, muhe og vrinske? eller sover dyret? Dyrenes størrelsesforhold undersøges. Virker figuren organisk, som et levende væsen med bløde former – eller mere uorganisk? Lerarbejder bør bearbejdes i flere stadier. Eleverne kan undersøge, hvad forskellige overfladebehandlinger betyder for udtrykket. Hvordan ridse, så hanen har fjer og hvordan understrege den nystriglede hests glatte overflade? Der kan skæres,

**Billedet fjernet på grund
af ophavsret**

Papmachéskulpturerne grundes med hvid dækfarve.

ridses, stemples, kradses og glittes med forskellige redskaber.

Eksempler fra kunstens skulpturer kan inddrages.

På det læderhårde ler kan lægges lerfarver eller emnerne kan straks sættes til tørring. Dyrene kan males eller glaseres. Eleverne kan sætte de færdige dyr sammen til et større fællesarbejde, hvor de bygger klassens bondegård – i et panorama – eller den enkelte elev kan etablere dyrets eget miljø i en papkasse. Naturens materialer kan inddrages. Det giver anledning til mange sansemæssige oplevelser.

Klassen kan også vælge at præsentere deres dyr på en sokkel.

Eleverne kan eksperimentere med sokkels betydning for udtrykket, fx en natursten, en papkasse eller en formet lersokkel. Hvad betyder placeringen oppe/nede for dyrets udtryk? Arbejdet evalueres og andre kunstneres dyreskulpturer kan opleves, analyseres og vurderes.

Eleverne kan opleve hele den keramiske proces fra det opgravede ler gennem bearbejdning til en færdig genstand og brug af forskellige brændingsformer. Når eleverne arbejder med ler, kan der knyttes forbindelse til anvendelse af kseramik i kulturen.

I de mindre klasser er papmaché velegnet til modellering. Eleverne kan arbejde med kroppens bevægelser i relieffer, fx en fodboldspiller. I de større klasser er store papmachéfigurer en udfordring, der kræver forudgående

overvejelser med hensyn til konstruktion og bæreevne. Hvordan skal træskelletet til en ildspyende drage konstrueres, hvordan til en flodhest?

Når eleverne vil udtrykke balletdanserindens tåspidsdans eller fremstille giraffen med den lange hals, er det fortrinligt at anvende metaltråd og gips. Figurens bevægelser 'tegnes' med tråden, der kan sno, vrides og drejes, til den ønskede form er nået. Der kan arbejdes videre med metalfigurens form ved at forme volumenet med gipsgaze. Herefter kan figuren males eller pålimes stof, blå m.m. Metaltråden i sig selv kan også danne udgangspunkt for skulpturarbejder.

Sammenføjet form

I sammenføjning kombineres forskellige delformer til helheder. Arbejdsformen stimulerer eleverne til at opleve kendte ting med nye øjne og anvende dem i nye sammenhænge, hvor den oprindelige funktion viger. Et bredt udbud af materialer giver eleverne mange sanseerfaringer.

1. klasse har været i skoven og samlet materialer. Arbejdet kan tage udgangspunkt i iagttagelseskildring af det fundne, eller der kan arbejdes med et emne fx elevernes fantasi- og forestillingsskildring ud fra den myte og symbolverden, der udfolder sig i begrebet 'skov', fx trolde, alfer, elverfolk osv. Undervejs eksperimenterer eleverne med at kombinere delelementerne til udtrykfulde helheder. Evalueringen

kan tage udgangspunkt i spørgsmål som: 'Hvilke væsener er farligst, sjovest – mest venlige osv?'

Udhugning

er den mest krævende metode til rumlig fremstilling. Processen er tidskrævende og kræver i mange materialer en god koordinering mellem hånd og øje samt en visuel forestilling om det endelige produkt. Velegnede materialer er træ, gasbeton, molersten mm., samt værktøj som raspe, save, knive, mejslers, file osv. Træ kan anvendes på alle klassetrin – i små og store formater fra det at snitte i en pind til at bearbejde en træblok med stemmejern og økse. Træ kan være et materiale, hvor eleverne ikke arbejder ud fra et givet emne, men lader materialet stimulere fantasien. Grenens form og struktur kan tydeliggøres ved at bemale den, fx som en farlig slange.

Femte klasse arbejder med emnet fugle. De vil lave et fuglerelief i gasbeton. Eleverne vælger, om de vil lave skitser, tegne eller modellere, inden de begynder på relieffet. Eleverne overvejer sammen med læreren, om fuglene skal være i naturalistisk eller stileret form. Stenen vædes inden arbejdet, da den støver og let sprænger ved hårde slag. Overfladen kan bearbejdes på forskellige måder. Der arbejdes udendørs og eleverne bruger støvmasker. Læreren viser eksempler på, hvordan relieffer er brugt i kulturen fx på bygninger som dekoration og som selvstændige kunstværker.

Design

drejer sig om formgivning inden for kunsthåndværk, grafisk design, industriel formgivning, mode mm. Ved at forholde sig til betydningen af begreber som form, funktion, struktur og mønster i hverdagens genstande, kan eleverne blive mere bevidste om de ting, de omgives af og lære at forholde sig følsomt, kritisk og selvstændigt til ting i deres hverdag. Elever og lærer kan samle saftevandsflasker og juicekartoner. Udvalget bruges til en vurdering af den praktiske funktion: Hvilke er bedst at hælde af? Hvilke er bedst at have i køleskabets låge? Hvilke flasker kan pakkes med mindst luft omkring? Emballagernes dekorationer giver anledning til en samtale om den æstetiske funktion. Hvad vælger vi efter, når vi køber varer? fx shampooflasker, slikposer og morgenmadsprodukter. Emnet vil i de fleste tilfælde lægge op til at diskutere smag, og hvordan den er afhængig af tid, sted og iagttageren. Læreren kan vise eksempler på, hvordan forskellige tiders opfattelse af den 'gode' form til hverdagens brugsting har ændret sig. Generelt må eksempler fra dansk designtradition inddrages i tilknytning til det valgte emne.

Femte klasse arbejder med 'Noget at sidde på'. Billeder af gamle og nye stole af forskellig slags bliver kategoriseret. Udover at være stol, kan stolen signalere noget om den, der skal bruge den. Direktørstolen, tronen, taburetten. Elever og lærer hjælper med at finde ud af hvem, de vil designe en

stol til Dracula, Askepot, Kongen, Kong Sne eller til mormor. Der bruges kasserede stole, papmaché, fiskenet, forskellige tekstiler, Værdiløst' materiale etc. I evalueringen hjælper måske en forældre, der er fagmand.

Naturens strukturer, former, mønstre og farver har altid været en udtømmelig kilde til inspiration. Eleverne kan finde mønstre i indsamlede naturgenstande fx frøkapsler. I hverdagens design kan eleverne finde frem til, hvor i naturen inspirationen er hentet.

Arkitektur

Vi er alle brugere af arkitektur: Bygninger og deres rum, byer, haver, pladser, torve og landskabelige omgivelser. Det er derfor betydningsfuldt, at eleverne lærer at sanse, registrere og vurdere de nære fysiske omgivelser. Det er i høj grad en træning i at kunne opleve med hele sanseapparatet. Det er en god idé at sende eleverne ud og registrere lyde, lugte, farver m.m. i deres nære omgivelser. Hvordan ser husene ud? Af hvad og hvordan er de bygget? Kan vi udefra se, hvad de bruges til? Hvordan bruges døren til at fortælle om menneskene inde i huset? Lad eleverne få rumlige erfaringer, gå ud, gå op, gå ind, og lad eleverne ikke kun se, men mærke, hvordan fx det lille rum, hulen, indvirker på deres rumfornemmelse i forhold til det store rum, kirken, med dens ekko.

Hvordan er byens gader og pladsers belægning, mure, belysning, og forret-

ningsfacader? Eleverne kan fotografere facader, scanne dem ind på computer og undersøge, hvad andre farver, vinduer, og udsmykning betyder for udtrykket. Send eleverne på jagt efter byens mønstre – lav gnidetryk og skitser.

Arkitektur kan inddrages på alle klassetrin, fra enkle problemstillinger til mere komplicerede og er velegnet til tværfagligt samarbejde.

En klasse har fundet en byggegrund, de vil indrette en legeplads på. I grupper bestemmer eleverne hvilke ønsker, de har til en 'god' legeplads. Grupperne udformer legepladsen og fortæller om de særlige fortrin ved netop deres projekt.

Eleverne i femte klasse undersøger forskellige døre i omegnen. Hver elev vælger en dør, tegner den, beskriver den. Tager evt. fotografier, der via fotokopimaskinen kan forstørres og dekoreres, som de mener en pæn, spændende, fræk, sjov eller kongelig dør kunne se ud. Klassen diskuterer bl.a. dørens størrelse i forhold til mennesker. Undersøgelsen kan føre videre til et arbejde med forestillingsbilleder med opgaven: 'Hvad gemmer der sig bag døren?'

I relation til elevernes arbejde viser læreren eksempler fra dansk og andre kulturers byggeri, og giver eksempler på, hvordan forholdet mellem klima, landskab, livsstil og tradition påvirker byggestilen.

Teater

I hele skoleforløbet kan arbejdet med teater indgå, fra enkle spontane spil til opsætning af større stykker. Den tidsmæssigt krævende proces er oplagt i tværfaglige sammenhænge.

Dukkteater

Eleverne kan enten fremstille en dukke, der skal være en bestemt person til en given rolle, eller dukkens personlighed og rolle opstår under processen. Der bør veksles mellem de to metoder.

Allerede i de mindre klasser kan eleverne arbejde med enkle former for duk-

kefremstilling. Første klasse er i gang med et arbejde om sig selv. Eleverne får et stort stykke pap. Med tørre farver skitseres ansigtet. Øjnenes udseende og placering studeres i et spejl. Dukken får hår af garn og iklædes tøj. Foran et spejl indøver eleven dukkens bevægelser. Hvordan bevæger jeg den, når den er glad, sur, indsmigrende uden tale? Hvordan er dukkens stemmeføring i samme situationer? Eleverne går sammen og skaber små spontane spil. Arbejdet udvikler elevernes evne til at sætte sig i andres sted og kan udfordre mange elevers vovemod, fordi de kan 'gemme' sig bag dukken.

3. klasse har arbejdet med emnet »Det jeg allerhelst vil lave, når jeg er i skole«.

4.klasse arbejder med eventyr. Gruppervis vælger eleverne et eventyr, som skal planlægges og opføres for forældrene. Dukkerne laves i papmaché. Bemalingen understreger dukkens karaktertræk, ligeså påklædningen og dukkens rekvisitter. Der laves baggrundstæppe. Hvordan skal eventyrets stemning omsættes i tale og lyd? Underlægningsmusik kan inddrages til at forøge stemningen; ligeså kan der arbejdes med forskellige former for lyssætning. Stykket skal opføres og fagets kommunikative side er i fokus. Stykket kan optages på video i forberedelsen. Hvor meget skal dukken bevæges, for at man kan se, at lige dén dukke taler? Hvor understreger bevægelse og stemmeføring dukkens særlige karakter? Erfaringer med forskellige former for dukker og dukkespil er vigtige forudsætninger for forståelsen af de scenografiske virkemidler, når eleverne skal bruge sig selv som agerende i større dramatiske teaterstykker og planlægge scenografien. Hvordan kan kulisserne til stykket om 'Den forheksede Drage' understrege stykkets idé? Klassens skitser diskuteres, forandres inden det endelige kulisgearbejde begynder. Koordineringen af formsproget, dragter, lys og musik bearbejdes mod en helhed, hvor de enkelte elementer supplerer hinanden i det samlede udtryk.

Elektroniske billeder

Et elektronisk billede eksisterer kun på sit lagermedium; enten i analog form fx videobåndet eller i digital form, fx

på datadisketten. Når billederne skal synliggøres, må de genskabes på andre medier; enten flygtige og u håndgribelige på elektroniske tv- og dataskærme eller reproduceres til håndgribelig form fx som fotosats til trykning, udskrivning som computerprint eller udfraeset som tredimensionale billeder i forskellige materialer. Både analogt og digitalt lagrede billeder kan transmitteres over store afstande. Ved hjælp af anden elektronik kan elektroniske billeder integreres i hinanden især v.h.a. computer, og fx tilføjes digital elektronisk lyd og tale, hvorved information kan afkodes af to væsentlige erkendelsessanser synet og hørelsen. Det kaldes multimedia.

Computerbilleder

Computeren som billedværktøj kan anvendes på alle klassetrin. Der vælges i begyndelsen enkle maleprogrammer og senere meré avancerede, der giver øgede muligheder og udfordringer. Tegneprogrammer, der er vanskeligere at anvende, kan inddrages i slutningen af det obligatoriske forløb. Når elever arbejder med computerbilleder er fælles direkte erfaringer, ekskursioner, hvor eleverne har inddraget mange sanser et godt udgangspunkt for at arbejde med forestillingsbilleder.

Fjerde klasse besøger et vandhul. På stedet registrerer de farver, lugte, dyr etc. for at kunne udtrykke sig om den stemning, de oplever.

Ved computeren opbygger de billederne fra baggrunden mod forgrunden.

Horisontlinien, himmelen, vandet og græssets farve skitseres. De forskellige trin i billedprocessen gemmes undervejs for at sikre den reversible arbejds-gang. Har programmet en ekstra skærmside, kan eleverne dér tegne flere billedelementer fx træer og personer.

De rammes ind og flyttes til billedbaggrunden. Hvad betyder træets placering, størrelse og farve for opfattelsen af dybde i billedet? På grund af mulighederne for hurtige forandringer i billedet kan eleverne tilegne sig mange erfaringer fx om billeders opbygning og farvers betydning for udtrykket. I processen sker en løbende dialog elever og lærer imellem, om hvilke værktøjer der er gode til forskellige opgaver?

Hvornår er spraypistolen og den tykke eller punkterede streg god? Computeren er fortrinlig til parsamarbejde.

I processen inddrages computerbilleders opbygning, lagring, og fordele og ulemper i forhold til kendte processer diskuteres.

Anden klasse arbejder med eventyr. Udvalgte eventyr visualiseres i en billedhistorie med ledsagende tekst. Hver elev tegner billedelementer, der kan varieres; en arm løftes, en figur vendes og genbruges med andre farver. Historien præsenteres, og er mulighederne til stede, kan den suppleres med underlægningsmusik. For mange elever er computeren et fascinerende værktøj bl.a. fordi, alt kan slettes og laves om. Målet må derfor hele tiden fastholdes, så værktøjets muligheder ikke i sig selv bliver det dominerende.

Femte klasse laver forslag til omslaget på deres yndlingsbog. Opgaver, hvor kombinationen af tekst og billede supplerer hinanden, lægger op til eksperimenter med bogstavets billedlige form og valg af farve. Tegneprogrammer kan her være anvendelige.

I forbindelse med elevernes arbejder inddrages eksempler på computerens brug i hverdagsammenhænge: film med computermanipulationer, reklamer, manipulerede billeder. Eleverne får derved forståelse for, at manipuleringsmulighederne er mangfoldige, og hvilken betydning computeren har for billedernes form og måden de kommunikerer på.

Dias/lyd

En anden slags 'multimedia dias/lyd præsentationer bruger også elektronik: båndoptager, mikrofon og evt. tonegenerator til automatiske billedskift.

Musikken og talen på båndoptagerens ene spor, og de automatiske skifteimpulser på det andet spor. Fjerde klasse har fx været på tur for at opleve, se, sansе og finde ting til et senere collagearbejde. De fotograferer samtidig de dyr, planter, flotte sten mm., som de gerne vil fortælle andre om på en diasfilm. Når diasbillederne er fremkaldt og monteret, må eleverne finde ud af, i hvilken rækkefølge billederne skal vises, fx efter farverne, formen, indholdet. Det letter det senere arbejde med en lille skitse på et drejebogsark af de enkelte dias. De skal også skrive, hvad de vil sige til de enkelte billeder og diskutere, hvilken musik, der passer til stemningen. Læreren skaffer 2 bånd-

optagere til hver gruppe. Én, der skal spille musik og stå ca. 1 m væk, og én, der skal optages på. Når eleven nu indtaler sin tekst i mikrofonen kommer der underlægningsmusik med, og hvis der ikke skal siges noget til et billede, kan eleven forstærke musikken ved at stikke mikrofonen over mod den musikspillende båndoptager. Ved afspilning kan tale, musik og billeder nu vises i sammenhæng og gentages, så ofte man ønsker fx til forældremøde og for de andre klasser. Senere kan lydteknisk bedre metoder tages i anvendelse, og forskellige former for automatisk fremvisning komme på tale.

Video

Lyd/dias mediet er med sine friere, collageagtige muligheder en god indgang til arbejdet med det vanskeligere videomedie, der uden efterredigering kan være svært at skabe en helhed ud af. Drejebogen, interessen for den enkelte billedindstilling, billedsekvenseringen gør en omhyggelig planlægning nødvendig, hvis video skal bruges ud over det umiddelbart situationsfastholdende. Videoptagelser med mindre børn skal derfor bruges især til sidstnævnte form.

To store problemer har beskæftiget den plane billedkunst til alle tider: rummet og bevægelsen. Ved at arbejde med tegnefilm (flyttefilm) sættes fokus på bevægelse. Hvor mange stykker må jeg fx klippe mandens ben i, for at få ham til at gå rigtigt på filmen? og hvordan går man egentlig? Hvor store

ændringer skal der til, for at man oplever bevægelse: kan man fx nøjes med at lade figuren, der taler, bevæge øjnene? Hvor mange forskellige billeder skal der vises pr. sekund, for at det ser levende ud? Flyttefilmmetoden med statisk baggrund og animerede figurer i forgrunden kan direkte anvendes i flere computerprogrammer. Erfaringerne kan senere bruges i det statiske billedarbejde. Er mulighederne til stede, er computeren velegnet til at arbejde med animationer. Video kan integreres med computerarbejde. Fra videooptagelser kan enkeltbilleder hentes ind på computerens lager og bearbejdes der. Computeranimationer kan indlægges i videoptagelser.

Foto

Med et ioncamera kan billeder optages direkte på en diskette. Sådanne billeder kan på computeren bearbejdes og bruges i præsentationssammenhænge. Billederne er optaget digitalt og kameradisketten kan umiddelbart indlæses i computeren. Her kan billedet manipuleres og billedelementer kan slettes eller tilføjes, farver ændres osv. Femte klasse arbejder tværfagligt om vor by. Fotografier scannes, eller hentes fra foto-cd rom. Eleverne vil vise, hvorledes deres skulptur tager sig ud på byens torv. Eleverne kan også arbejde med forskellige måder at præsentere byen, fx i diasshows på computeren, hvor de tager stilling til rækkefølge og overblændingsformer tilføjet musik og tale, eller de kan udarbejde en interaktiv præsentation.

ANALYSEMODEL

Afhængig af det aktuelle billede kan billedanalysen tage udgangspunkt i enhver af den viste models 4 sider.

Indhold

Emne – Tema – Motiv

(hvad, hvem, hvor, hvornår)

Materialer/ Teknik

Hvilke materialer og teknikker er anvendt og med hvilken virkning?

Form

(hvordan)

- komposition
- perspektiv
- farver
- lys/skygge
- kontraster
- synsvinkel

4. klasse har arbejdet med computerbilleder med udgangspunkt i deres oplevelser ved et vandhul.

Funktion

Hvorfor er billedet blevet til?

Hvad er budskabet?

– afsender – meddelelse – modtager – effekt

Vurdering

Billedanalyse

Billedsamtaler lige fra begyndertrinnet er forudsætningen for, at eleverne kan forholde sig aktivt og personligt til billeder. Billedsamtalen bygger på elevernes oplevelser, følelser og tanker med

udgangspunkt i deres egne billeder. Gennem mange billedsamtaler udvikles en billedterminologi. Forskellige samtaleformer er vigtige, og billedsamtalen medfører, at eleverne får nye erkendelser om forhold ved indhold og fremstillingsmåder, som de kan

bruge i aktuelle og efterfølgende arbejder.

Samtalen kan være en dialog under processen mellem den enkelte elev og læreren, der lytter og stiller åbne spørgsmål som: 'Kan du fortælle mig lidt om, hvad du har tegnet? Hvordan blev billedet til? Er det som du havde tænkt dig? Er der nogle steder, du synes, det er lykkedes særlig godt? Hvor sker der mest i billedet, og hvor sker der mindst?'

Klassesamtalen undervejs i processen om de udstillede billeder øger elevernes fordybelse i deres billedforståelse, og der kan gives forslag til det videre arbejde. Det kan vedrøre indholds- og udtryksmæssige forhold, fx om hvordan skovhuggeren stod, da han fældede træet; tekniske og formelle råd om, hvordan man blander en brun farve, eller hvordan man viser, at der er mange træer i skoven.

Når arbejdsprocessen er slut, billederne monteret og hængt op, sker der en fælles evaluering af processen og arbejderne, så alle elever får respons på deres arbejde.

Kulturens billeder kan inddrages før, under og efter processen. Før processen kan billedeksemplerne hjælpe eleverne til at danne sig indre billeder om det valgte emne. Under og efter processen kan det være for at undersøge, hvordan andre har arbejdet med samme indhold, materiale, teknik eller

form. Elever og lærer kan i fællesskab samle en billedbank med mange slags billeder fra: aviser, blade, postkort, udstillingskataloger mv. Eleverne kan hente inspiration i samlingen, ligesom den er fortrinlig, når eleverne kategoriserer billeder efter indhold, materialer eller funktion.

Hvor det er muligt opsøger lærer og elever museer og udstillinger. Det kan være en god ide, at lade børnene se reproduktioner af udvalgte værker inden besøget. Ud over genkendelsens glæde oplever de forskellen mellem reproduktionen og det originale værk. Den enkelte elev kan på forhånd 'adoptere' et billede for nærmere undersøgelse på stedet, hvor vedkommende kan fortælle eller skrive om det, muligvis lave en skitse for yderligere at fordybe sig i indholdet.

Billedanalyse handler om at beskrive, forklare, fortolke og vurdere billeder. Når eleverne beskriver et billede omhyggeligt med alle detaljer, lærer de det at kende. De kan diskutere, hvorfor det mon er blevet lavet, og de kan tale om dets virkemidler. Når eleverne vurderer og fortolker billeder, er det bl.a. på grundlag af deres erfaringer, følelser, holdninger, deres kulturbaggrund, og hvad de selv har oplevet ved at beskæftige sig med billeder. Analysemodellen kan give ideer til analysens indhold.

Visuel kommunikation

kan ske gennem forskellige medier, fx tv, video, computer, blade, plakater, aviser, performances, shows, teater og udstillinger.

Når elevernes billeder skal udstilles, diskuteres forskellige ophængningsprincipper i klassen. Skal billederne hænge på række, holde underkant eller hænge i én blok, der fylder hele væggen? Hænger de ikke for højt eller for lavt? Den røde farve i Annas billeder ødelægger synet af farverne i billedet ved siden af. Forskellige muligheder diskuteres og afprøves. Der er ikke kun én rigtig løsning. Mulighederne sammenholdes med ophængninger, klassen har set andre steder, fx i medborgerhuset, billedskolen, eller som de husker fra et besøg på et kunstmuseum.

I billedlokalet ophænges arbejdsudstillinger til billedsamtaler undervejs i det praktiske billedarbejde, både af elevernes egne billeder, men også af andre billeder, der er relevante for det aktuelle arbejde i lokalet. Det er en god idé at etablere et fast udstillingssted på skolen. Det kan være i en kantine eller i et område, hvor der færdes mange hver dag.

Til et godt udstillingssted hører fysiske rammer som ubrudte vægflader, malet i lyse neutrale farver, skinner til ophæng, skifterammer i fx to standardstørrelser, godt lys, spots anbragt på lysskinner, podier og montrere til skulpturer, samt forskellige former for

animationsfigurer og andre tredimensionale arbejder og muligheder for formidling af de elektroniske billeder og dias/lyd. Der skal således være muligheder for både udstillinger og forestillinger.

Etableringen af et udstillingsliv på skolen med skiftende udstillinger af elevarbejder og kunstudstillinger kan give anledning til en udveksling mellem skolen og den øvrige kultur i lokalmiljøet. Her kan eleverne bl.a. gøre erfaringer mellem det formelle og indholdsmæssige i en visuel kommunikation og opdage, at de er en del af et større fællesskab.

Plakater, pressemeddelelser, kataloger og billedfortegnelser kan udarbejdes i tilknytning til udstillingerne. Der kan arbejdes med sammenhæng mellem billede, bogstavform og layout.

I udstillingsperioderne kan dramatiseringer inddrages. Eleverne kan i relation til de udstillede billeder danne 'levende' tableauer med deres kroppe, eller anvende udvalgte dukkeformer. En kunstner kan inviteres til at fortælle, mime eller danse.

Kulturlivet i skolens hverdag, som en læremulighed i forbindelse med visuel kommunikation i billedkunstundervisningen og i tværfaglige sammenhænge, fx i forbindelse med projektarbejdsformen, kan ruste eleverne til at vælge, udføre og ikke mindst formidle deres produkter.

Billedkunst som valgfag

Eleverne på de ældste klassetrin må have mulighed for at fordybe sig i et eller flere store emner, temaer og forløb og have tid til at bearbejde dem. Læreren kan i sin introduktion lægge vægt på, at der fremlægges en bred vifte af udtryksformer og fx demonstrere nogle af disse ved hjælp af film, video og billeder fra kunsten og hverdagen eller udstille eksempler på tidligere års arbejder.

Følelser, sansninger, oplevelser og ideer er personlige i deres væsen, og derfor er det vigtigt at holde eleven fast i at tage sig selv alvorligt i forhold til det indhold, de vil lave billeder om. Det endelige valg af udtryksform foretages først, når eleverne har en afklaret forestilling om, hvad de vil udtrykke sig om.

De ældste elever er en gruppe, der på mange måder er særligt følsomme. Mange er generte og mangler mod til at udtrykke sig gennem billedsproget. Der må derfor skabes en atmosfære af tryghed og tillid for at forløse udvikling og erkendelse, idet det dog af og til gerne må 'gøre ondt' at kæmpe med billedudtrykket. Derved opstår dele af den æstetiske erkendelse.

Elevgruppens billedfascinationer er tit knyttet til de elektroniske billedformer fx musikvideoer med hurtige billedskift, forskellige slags computerspil og grafiske udtryksformer. Betagelsen af

billederne skaber interesse for billedsproget, så eleverne får lyst til at udtrykke sig om væsentlige temaer i deres eget liv om kærlighed, had, sorg, svigt, vold, venskab, uvenskab, forelskelse samt forhold til ungdomsgrupper og egen identitet.

De ældste elever viser stigende interesse for naturalistisk gengivelse. Er de i gang med et større emnearbejde om 'De unge fredag aften i ungdomsklubben, har de måske brug for at gengive dansende unge. Det giver anledning til tegning af den menneskelige skikkelse og dens bevægelser, samt studier af fx proportioner, linieførøb og rumskabende lys/skyggeforhold.

Der kan også opstå behov for studier, hvor eleverne undersøger, hvordan kompositionsformer kan understrege bevægelsen i billedet, ligesom samtaler om diskotekets farver, lyde og former kan føre til farveeksperimenter for at finde den bedste palet til dette emne.

Sidstnævnte studier kan også danne basis for billeder, hvor emnet bearbejdes nonfigurativt, sådan at farvevalg, komposition og rytme refererer til de unges fredag aften. Eleverne kan undersøge, hvilke former de opfatter som organiske, og som refererer til det bevægelige og hvilke, der refererer til geometriske former i diskoteket.

Den større fordybelse betyder, at eleverne udvikler deres billedsyn og praktiske udtryksfærdighed, hvilket også er

8. kl. har arbejdet med perspektivtegning. "Langs jernbanen".

nødvendigt, for at de kan opleve betydningen af deres arbejde. Der bør derfor anvendes materialer og værktøj af god kvalitet, der er med til at signalere det seriøse, og at elevernes arbejde tages alvorligt. Det er naturligt, at eleverne stifter bekendtskab med farvelære, stofflige og strukturgivende materialer, og hvordan der kan skabes rum i billeder både ved hjælp af farver og perspektiviske linievirkninger. Det kræver viden og forståelse. Voksenkunsten inddrages som demonstrationsmateriale, og er med til at udvikle den æstetiske dannelse og elevens forhold til eget udtryk. Derudover viser et

sådant billedmateriale, hvorledes kunsten skaber kommunikation og er del af den demokratiske proces.

Når eleverne udtrykker sig i rumlige billeder, kan de prøve at formulere en idé, en holdning eller en følelse, som skulpturen skal være et svar på. Det kan være et spørgsmål til klassen eller en billedtitel, fx 'Indkig med udblik'. Eleverne tænker måske på noget med vinduer og finder et område på skolen, hvor de kan installere vinduer, dvs. diverse rammer. Vinduerne kan fx hænge i et træ, i skolens kælder, eller eleverne kan kigge ind i et rodet skab.

Under arbejdet med 'Vinduerne' udvikles associationer og inspiration og de bliver måske til installationer med symbolske betydninger, der udtrykker følelser som ensomhed, hygge, udlængsel, klaustrofobi eller tryghed.

Læreren kan give eleverne en overskrift, fx 'Det globale miljø'. Skulpturen bliver et svar på en elevs viden og holdning til globale miljøproblemer, og udtrykkes måske i en simpel papmachéteknik. En kæmpeballon giver krop til en stor papmachékugle. På kuglen er jordkloden malet, og der er udkåret kighuller i kuglen. Den, der kigger ind, ser et sceneri med menneskehænder, der rager bedende op gennem tilsølede tønder med kemikalieaffald, op mod en gylden kugle i jordklodens nordre del. Her har eleven skabt et idemæssigt udtryk og givet sit tavse svar på en af klodens komplicerede problemstillinger.

Kunstnere arbejder med installationskunst blandt andet for at sætte gang i en debat om forskellige samfundsmæssige og eksistentielle spørgsmål. Eksempler herpå er den indpakkede rigsdagsbygning i Berlin i 1995, eller de rådnende svin på Esbjerg kunstmuseum. Selv om skolens elever ikke har mulighed for at gå så drastisk til værks, er idéudtryk (konceptkunst) velegnede til deres eksistentielle søgen efter svar på store spørgsmål.

I tværfaglige sammenhænge kan der i arkitekturforløb arbejdes dybtgående

med arkitekturens tilblivelsesproces. Eleverne har fx fået udpeget en aktuel byggegrund, som de ønsker at anvende til et ungdomshus. Grunden besøges, og eleverne kan med alle sanser registrere forhold ved arealet som: størrelsen, formen, niveauforskelle, lyde, lugte m.m. De noterer sig beplantning, der skal bevares, samt udsigtsforhold og de eksisterende bygningers stil og farver. Der fremskaffes matrikelkort fra teknisk forvaltning.

Eleverne udformer nu i grupper et byggeprogram med optimale krav og store ønsker med hensyn til funktionelle og æstetiske krav: rumindretning, størrelse, placering på grunden, forhold til eksisterende byggeri, farver, materialevalg m.m. Hvordan skal kravene vægtes mellem det funktionelle og ønsket om en arkitektonisk perle?

Eleverne bygger modeller i et givet størrelsesforhold. Modellerne evalueres og samtaleens spørgsmål kunne være om den ønskede funktion opfyldes, og om hvordan beliggenheden er på grunden, samt hvilke fortrin og ulemper de enkelte løsninger har. Erfaringerne kan være et vigtigt grundlag for elevernes personlige engagement i deres fysiske omgivelser og kan give eleverne forudsætninger for at deltage i den demokratiske debat om lokalplaners udformning.

De unges fascination af visuelle produkter, hvor billeder, lyd, tekst, tale er integreret i meddelelsens form, er en

velegnet referenceramme for eleverne til at arbejde med billedudtryk og præsentationer ved hjælp af multimedia.

Eleverne kan fx arbejde med et emne om deres bymiljø. De arbejder med forskellige udsnit af byen og dens liv og vælger en præsentation af det valgte aspekt behandlet positivt/negativt set fra forskellige synsvinkler: den unge selv, de arbejdsløse, de handicappede og pensionisterne.

Til arbejdet anvendes computer, kamera, lyd mm., samt det for produktionen nødvendige multimedia edb-program.

Billedanalyse/billedsamtale er en vide-reudvikling af, hvad der arbejdes med på det obligatoriske forløb.

Der lægges vægt på samtaler om væsentlige kunstværker i kulturen. Der tænkes her på billeder, der har været stildannende og banebrydende, eller på anden måde er blevet kendt som klassikere i vor kultur, fx Skagensmalerne eller Cobragruppens malerier. Som udgangspunkt for billedsamtalen må læreren klargøre sig, hvilke sider af billedet der skal lægges vægt på. Man kan vælge at hæfte sig ved afsender- og modtagerforhold, fx ved plakatkunst og fotografier. Måske dominerer farvesproget i billedet og giver anledning til en nøjere analyse af fx spektralfarver, komplementærfarver og signalfarver. Samtalen kan også dreje sig om billedets formelle opbygning eller om de indholdsmæssige tegns betydning. For at eleverne skal kunne udtrykke

sig verbalt om billederne, er det betydningsfuldt, at de lærer at kunne beskrive og forklare, hvad de ser på billedet. For at skabe sammenhæng, overskuelighed og baggrund for at kunne analysere og vurdere billeder, må man kende til billedkategorisering. Det kan dreje sig om det historiske eller stilmæssige, tage udgangspunkt i materialernes anvendelse eller det rent formsproglige udtryk. Smarte reklamer kan fx give anledning til samtaler om farver, harmoni, balance og kontrast. Samtalen kan føre over til almene overvejelser over det abstrakte maleri og videre til synspunkter om fx Piet Mondrians billeder. Gendigtninger over hans abstrakte farvekompositioner genfindes i flere reklamer.

Med disse konstruktivistiske billeder som udgangspunkt bygger 9. klasses elever måske en portal til skolen i lægter og hårde masonitplader, der farvelægges efter et strengt konstruktivistisk princip.

I arbejdet med billedanalyse og billedsamtale skal et billede ikke vises isoleret, men sammenlignes og evt. polariseres med andre værker. Det kan være, at billederne indbyrdes supplerer hinanden, eller at de optræder som modbilleder til hinanden. Det gælder om at skabe oplevelser, der får eleverne til at reflektere i det rum, der opstår mellem beskuer og billede.

Eleverne bør aktivt tage del i hele udstillingsprocessen, når deres egne og andres billeder udstilles. De undersøger, hvordan et billedudtryk kan

ændres med beskæring, inden det monteres i fx passepartout. Forskellige måder at præsentere billeder på undersøges, fx den dynamiske og urolige ophængning, den velordnede og rolige eller den tema- eller gruppebestemte ophængning. Vælger eleverne at præsentere deres by i en plancheudstilling

gennemgås forskellige principper herfor: lodret/vandret, diagonalopsætning mm. Det overvejes, hvem udstillingen henvender sig til, hvordan startbilledet skal vække interesse, ligesom layoutmæssige forhold med hensyn til tekstmængde, bogstavhøjde og linielængde vurderes i forhold til læseafstand.

Medlemmer af læseplansudvalget for praktisk-musiske fag (VI):

Formand:

Professor Mogens Nielsen.

Seminarielektor Birgit Trier Frederiksen.

Arkitekt Per Testrup, Skole og Samfund.

Overlærer Søren Eske Christensen, Danmarks Lærerforening.

Sekretær:

Pædagogisk konsulent Kirsten Hanskov.

Fagkonsulent Ulla Gammelgaard (fra maj 1995).

Faghæfter

- 1 Dansk
- 2 Engelsk
- 3 Kristendomskundskab
- 4 Historie
- 5 Samfundsfag
- 6 Idræt
- 7 Musik
- 8 Billedkunst**
- 9 Håndarbejde
- 10 Sløjd
- 11 Hjemkundskab
- 12 Matematik
- 13 Natur/teknik
- 14 Geografi
- 15 Biologi
- 16 Fysik/kemi
- 17 Tysk
- 18 Fransk
- 19 Dansk som andetsprog
- 20 Færdselslære
- 21 Sundheds- og seksualundervisning og familiekundskab
- 22 Uddannelses-, erhvervs- og arbejdsmarkedsorientering
- 23 Tekstbehandling
- 24 Teknologi
- 25 Medier
- 26 Fotolære
- 27 Filmkundskab
- 28 Drama
- 29 Arbejdskendskab
- 30 Latin

**Undervisnings
ministeriet**